

اقدام به اعمال شهادت‌طلبانه و دست زدن به هر نوع مقاومت و جهاد و آمادگی در مقابل اسرائیل را بدون حد و مرز واجب دانستند. متن پیام ایشان که همان روز در جراید کشور منعکس گردید، چنین است: «بسمه تعالی تجاوزات صهیونیست‌های غاصب و دشمن کبان اسلام و مسلمین به‌خصوص عملیات اخیر در جنوب لبنان و سایر مناطق آن از اهداف و انگیزه‌های توسعه‌طلبانه آنان بر اراضی اسلامی از نیل تا فرات، پرده برمی‌دارد. بر فرزندان اسلام در فلسطین اشغالی و سرزمین‌های لبنان بلکه بر همه فرزندان اسلام، جهاد و مقاومت و آمادگی در مقابل آنان به هر نحوی که می‌توانند، واجب است و حد و مرزی ندارد و قبل از آن بر حکومت‌های اسلامی واجب است؛ چنانچه بر آنان لازم است که در برابر این جنایات که تاریخ از آن شرم می‌کند و هر انسانی که بر فطرت انسانی باشد، از آن بیزار است، حتی اگر به هیچ دین و شریعتی از شرایع الهی پایبند نباشند، سکوت نکنند. آیا نمی‌بینند که این سکوت به ذلت و سقوط و محو عظمت و شوکت آنان منجر می‌شود و عجیب‌تر آنکه بعضی از آنان با اعمال اسرائیل موافقت کرده و جنگ آنان در برابر فرزندان اسلام در فلسطین و لبنان را تأیید می‌کنند؟ خداوند هدایت‌شان کند و از خواب غفلت و درد جهل و نادانی بیدارشان نماید تا بفهمند، امروز بر سرزمین‌های اشغالی و فرزندان آن از جانب اسرائیل غاصب و با ادامه این وضع در آینده بر اسلام و مسلمین چه خواهد گذشت. خداوند ما را به انجام وظایف سنگین خود موفق بدارد»

- عملیات استشهادی واجب و تنها راه دفاع فلسطینیان است**

۲۲ فروردین ۱۳۸۱ برابر با ۱۱ آوریل ۲۰۰۲ آیت‌الله‌العظمی فاضل لنکرانی در دیداری با«ابوجهاد» نماینده جهاد اسلامی فلسطین در ایران تأکید کردند: عملیات شهادت‌طلبانه مبارزان فلسطینی با توجه به شرایط موجود، امری واجب و تنها راه دفاع است.ایشان، در این دیدار که رئیس سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی نیز حضور داشت، گفتند: نبود عملیات استشهادی در مبارزات مردم فلسطین تاکنون سبب جزی‌تر شدن صهیونیسم در سرکوب مردم شده؛ اما اکنون آنان را با مشکل روبه‌رو کرده است. مسئله فلسطین نشان می‌دهد، دنیایی که ادعای تمدنش به عرش رسیده و پیشرفت‌های عظیم علمی و صنعتی دارد، در مسائل روحی و معنوی نته‌نها پیشرفتی نداشته؛ بلکه در سرراشینی سقوط قرار گرفته است. عملیات سرکوب‌گرانه اسرائیل علیه مردم بی‌دفاع فلسطین، امروز با هیچ منطقی سازگار نیست و برای مقابله با آن که آشکارا با حمایت آمریکا در حال انجام است، هیچ راهی جز عملیات استشهادی برای فلسطینیان باقی نمانده است. مسلمانان و کشورهای اسلامی وظیفه دارند، حمایت همه‌جانبه‌ای از مردم فلسطین به‌عمل آورند؛ اما آنچه سرنوشت آنان را تعیین می‌کند و جلوی اسرائیل را می‌گیرد، همین‌گونه عملیات‌هاست.

آیت‌الله فاضل لنکرانی، عملیات استشهادی مردم فلسطین علیه رژیم اشغالگر قدس را صحیح و مطابق با شرع دانستند و گفتند: اسرائیل تصرف نیل تا فرات را در سر می‌پوراند که معنای آن، نابودی اسلام و مسلمین است؛ پس دفاع از فلسطینیان نیز علاوه بر بعد انسانی و دینی، دفاع از کبان اسلام است. عملیات استشهادی امری است که ما از امام بزرگوار آموختیم و در صحنه‌های انقلاب دیدیم که چگونه مردمی که فاقد هرگونه قدرت نظامی و سلاح بودند، همین که برای رسیدن به هدف مقدس خود برای شهادت آماده شدند، توانستند طاغوت را از پا درآورند. کشورهای اسلامی بدانند که اسرائیل در صورت موفقیت به فلسطین اکثفا نخواهد کرد و بعد ثوبت دیگران است؛ بنابراین تا دیر نشده، باید جلوی این حرکت گرفته شود.کشورها برای تحت فشار گذاشتن اسرائیل و آمریکا هرگونه روابط اقتصادی، سیاسی و فرهنگی خود را با اسرائیل قطع کنند. [شما مبارزان!] هیچ‌گونه کوتاهی در این مبارزه نکنید و مشکلات آن را هرچند زیاد است، تحمل کنید؛ زیرا در غیر این صورت نتیجه‌ای عاید نخواهد شد.

آیت‌الله‌العظمی فاضل لنکرانیرحمه‌الله

ای مسلمانان جهان و ای کسانی که درد دین و اسلام دارید در برابر رژیم صهیونیستی سکوت نکنید

پیام آیت‌الله‌العظمی فاضل لنکرانیرحمه‌الله در خصوص توطئه دولت اسرائیل برای تخریب مسجدالاقصی پیام به شرح زیر منتشر نمودند:

بعد الحمدوالصلاة

در این زمان که مسجد الأقصى قبله اول مسلمانان در خطر تخریب صهیونیست‌ها قرار گرفته و به‌طوری‌که برخی از مطبوعات گزارش داده‌اند، در حدود بیست هزار جوان فلسطینی آن مکان مقدس را در آغوش گرفته و از آن پاسداری می‌نمایند، بر تمام مسلمین جهان خصوصاً رؤسای کشورهای اسلامی فرض است که این امر را مورد توجه عمیق قرار داده و بر حفظ آن مکان بکوشند. مسجد الأقصى علاوه بر آنکه قبله اول مسلمانان بوده است، منتهی الیه سیر زمینی نبی اکرم ﷺ از مسجد الحرام بدانجا و سپس به آسمان‌ها در شب معراج بوده است. کوتاهی در این مورد، خصوصاً با توطئه و نقشه‌ای که اسرائیل طرح نموده و مهاجمین صهیونیست تندرو و مقامات دولتی را مخالف این جریان قلمداد نموده، جایز نیست.

ریشه این کار رژیم اسرائیل با هماهنگی و حمایت آمریکاست. خطر بزرگ این امر آنگاه آشکار می‌شود که سلطه‌جویی و اسلام‌زدانی آمریکا و صهیونیزم را مورد توجه قرار دهیم و بدانیم که ایران به دنبال هدم اسلام و تخریب مسجدین شریفین، مسجدالحرام و مسجدالنبی می‌باشند.

ای مسلمانان جهان و ای کسانی که درد دین و اسلام دارید! به خود آئید و در مقابل این توطئه سکوت ننموده و قصور نوزیز. امیدوارم خداوند همه بیوت خود، مخصوصاً مساجد اولیه مسلمانان را حفظ فرماید و همه کشورهای اسلامی خصوصاً فلسطین را از شر این دولت غاصب مصون نماید. ان‌شاءالله تعالی.

محمد فاضل لنکرانی/ ۲ ربيع المولود ۱۴۲۶ هـ

- پاسخ آیت‌الله‌العظمی فاضل لنکرانیرحمه‌الله به یک استفتاء هرگونه امر اقتصادی و تجاری با رژیم صهیونیستی حرام مسلم است**

بسم الله الرحمن الرحيم

محضر مبارک حضرت آیت‌الله آقای حاج شیخ محمد فاضل لنکرانی «دام ظله» با سلام و تحیات وافره با گذشت متجاوز از نیم‌قرن از تشکیل رژیم نامشروع اسرائیل در سرزمین اشغالی فلسطین که با اراده سیاسی و حمایت همه‌جانبه نظامی و اقتصادی استعمارگران و به‌ویژه آمریکا انجام شده و ادامه دارد، سرزمین اسلامی و اماکن مقدسه فلسطین به‌خصوص اولین قبله‌گاه مسلمانان یعنی «قدس شریف»، همچنان مورد هتک حرمت و در معرض نابودی است و مردم مسلمان این سرزمین، با تمام وجود و با تمام امکانات ناچیز خود و با جنگ و دندان و با نفاز جان و مال خویش از هویت اسلامی فلسطین و بیت‌المقدس و مسجدالاقصی دفاع می‌کنند.

از سوی دیگر دشمن نژادپرست و صهیونیست اسرائیل همچون خنجرى در قلب اسلام تلاش می‌کند، مقاومت مسلمان را بکشد و اثری از آثار اسلام و مسلمین و حتی مسیحیت در فلسطین باقی نگذارد و پس از حل مسئله فلسطین، دامنه توسعه‌طلبی خود را از «نیل تا فرات» استمرار بخشد.

در چنین فضای مسموم و ضد اسلامی و ضد انسانی، وظیفه و مسئولیت مسلمانان چیست؟ مسائل زیر مبتلا به ملت‌های کشورهای اسلامی است که از آن مقام عظمی و مرجعیت بزرگ اسلامی استفاده می‌نماییم:

- حکم شرعی و اسلامی درباره اشغال فلسطین و اشغالگران صهیونیستی چیست؟
- حکم شرعی درباره روابط تجاری، اقتصادی، سیاسی و... کشورهای اسلامی با رژیم اشغالگر فلسطین چگونه می‌باشد؟
- عملیات استشهادی برای آزادی فلسطین و قدس شریف که توسط جوانان مسلمان فلسطینی انجام می‌شود، از نظر شرع مقدس، کتاب و سنت و سیره شرعیه چه صورتی دارد؟
- آیا مسلمانان در کشورهای اسلامی در حفظ هویت فرهنگی و اسلامی فلسطین و بیت‌المقدس مسئولیت شرعی دارند یا خیر؟
- آیا آازسازی قدس شریف به‌عنوان یک مسئولیت و وظیفه اسلامی و واجب شرعی به عهده مسلمانان می‌باشد؟ در صورتی که آزادی قدس شریف، برای ملت‌های اسلامی فریضه است، حدود و ثغور آن چیست (بذل مال و جان و...)؟
- خواهشمند است، نظر و حکم شرع مقدس را در صورت امکان مشروحاً بیان بفرمایید.

باتشکر

سید علی‌اکبر محتمشی‌پور

بسمه تعالی

- اشغال فلسطین توسط رژیم غاصب اسرائیل، از ابتدا با هدف مقابله با اصل اسلام و تمامی مسلمین

بوده است و در شرایط کنونی، هیچ دشمنی برای اسلام شدیدتر از اسرائیل نیست و روشن است که بر همه مسلمانان لازم است، در مقابل این امر از خود عکس‌العمل نشان دهند.
۲. هرگونه امر اقتصادی و تجاری که در رابطه با این رژیم باشد، حرام مسلم است.
۳. عملیات استشهادی چنانچه با نظر صریح مسئولین دلسوزانفراضه و با رعایت همه شرایط باشد، اشکالی ندارد و دنیا باید بداند، مردم مظلوم فلسطین برای مقابله با این رژیم و رساندن فریاد مظلومیت خویش به گوش همه، از این طریق استفاده می‌نمایند؛ بنابراین چنین اعمالی که دفاع از خود و کشور خود بر آن متوقف است، صحیح است و از مصادیق شهید محسوب می‌شود.
۴ و ۵. همه مسلمانان نسبت به حفظ قدس و بیت‌المقدس که قبله اولیه مسلمانان است و نیز نسبت به سرزمین اسلامی فلسطین، وظیفه شرعی دارند و واجب است، با تمام تلاش و امکانات در جهت آزادی قدس کوشش نمایند. ان‌شاءالله

محمد فاضل لنکرانی- ۱۳/۱۰/۱۳۸۰

- آیت‌الله‌العظمی فاضل لنکرانیرحمه‌الله در دیدار با هیأتی از حزب‌الله لبنان جریان مقاومت لبنان در دنیا نظیر ندارد**

حجت‌الاسلام آقای شیخ یزیک نماینده دبیرکل حزب‌الله لبنان به‌همراه جماعتی از حزب‌الله با آیت‌الله‌العظمی فاضل لنکرانیرحمه‌الله دیدار نمودند.

آیت‌الله‌العظمی فاضل لنکرانیرحمه‌الله در این دیدار ضمن خوش‌آمدگویی به حضاران، طی سخنانی گفتند: جریان مقاومت لبنان و پیروزی چشم‌گیر آنان در مقابل اسرائیل یک حادثه جزئی نبود؛ بلکه امر بسیار وسیعی بود که در تاریخ شاید نتوان نظیری برای آن ذکر نمود. آن‌گونه که تاریخ نشان داده است، قدرت‌های اسلامی تاکنون در مقابل ابر قدرت‌ها یا از خود ضعف نشان داده‌اند و یا اصلاً به مقابله بر نخواستند؛ مثلاً جمال عبدالناصر و دولت‌های عربی با آن همه توان دولتی که داشتند، نتوانستند، بیش از شش روز در مقابل اسرائیل مقاومت کنند؛ اما آقای نصرالله به‌همراه نیروهای مؤمن مقاومت، با قدرت ایمان و اتکاء به خداوند و بدون هیچ اتکائی بر قدرت خارجی، شجاعانه در مقابل آمریکا و اسرائیل ایستادگی نمودند.

خداوند در این جریان، لطف بزرگی را نسبت به مسلمانان نمود و این امر مربوط به همه اسلام است. این امر و این پیروزی بزرگ از یک طرف، موجب افتخار و خوشحالی همه امت اسلامی گردید و از طرف دیگر، وظیفه و مسئولیت همگان را چندین برابر کرد. این پیروزی ثابت کرد که هر مسلمانی باید در هر نقطه‌ای از نقاط جهان در مقابل ظلم ایستادگی کند و برای حفظ اسلام فداکاری کند. ایشان تأکید کردند: دشمن به‌موازات این پیروزی‌ها، به حقیقت و عظمت شیعه پی برده است و دشمنی‌های خود را افزوده است. دشمنان متوجه شده‌اند که مکتب شیعه در همه ابعاد دارای غنای کامل است و از این جهت در پی تضعیف آن می‌باشند.

اینجانب از قضایای حزب‌الله و پیروزی‌های آنان در لبنان بسیار خوشحالم و این امر، باعث افتخار همه ماست و امید آن دارم، مانند جناب آقای نصرالله و نیروهای مقاومت در سایر نقاط دنیا، افرادی بتوانند از اسلام و مسلمین دفاع نمایند.

- گزارش از اعلامیه‌های آیت‌الله‌العظمی فاضل لنکرانی علیه رژیم غاصب اسرائیل**

آنچه به این بحث ربط پیدا می‌کند، اعلام نظر‌ها و تفسیر و برداشت‌ها و برخوردهای آیت‌الله‌العظمی فاضلرحمه‌الله با قضیه اسرائیل است که برخی از آنها را فهرست وار بر می‌شمریم:

۱. ایشان در دیدار با حجت‌الاسلام سیدحسن نصرالله دبیرکل حزب‌الله لبنان در سال ۷۶ می‌فرمایند: «شما بدانید از مسائلی که هم نظام مقدس جمهوری اسلامی و رهبری آن و هم قاطبه ملت نسبت به آن اهمیت می‌دهند، مسئله فلسطین و اسرائیل غاصب است. امروز ملت ایران به دنبال پیروزی مجاهدین حزب‌الله و محو اسرائیل غاصب است. ما به امید روزی هستیم که اسرائیل از صحنه روزگار محو شود و چون هدف اسرائیل محو اسلام می‌باشد، بر هر مسلمانی واجب است، از حرکت جهادی شیعیان لبنان و مسلمانان فلسطینی حمایت کند.

۲. در جریان شهادت فرزند دبیرکل حزب‌الله لبنان نیز آیت‌الله فاضلرحمه‌الله ضمن پیامی کوتاه بر استمرار مبارزه بر علیه اسرائیل غاصب تأکید و اعلام کردند: «این جریان عمق جنایت رژیم غاصب صهیونیست را آشکارتر نمود. امروز بر هر مسلمانی لازم است تا از هیچ‌گونه مبارزه و دفاعی جهت سرکوبی و نابودی این حکومت کوتاهی نکند و بداندند برای پیروزی، راهی جز مبارزه و شهادت وجود ندارد».

۳. در پاسخ به استفتائی که در آن مشروعیت عملیات شهادت‌طلبانه فلسطینی‌ها مورد سؤال قرار گرفته بود که بسیاری از مراجع در برابر این استفتاء قرار گرفتند، حضرت آیت‌الله فاضل در فروردین ۱۳۷۵

مواضع ضدصهیونیستی علمای شیعه از آغاز تا پیروزی انقلاب اسلامی

...ادامه از صفحه قبل

پس از تبعید امام خمینیرحمه‌الله، روابط ایران و اسرائیل روز به روز گسترده‌تر شد و بهائیان بیش از پیش در ارکان حساس کشور نفوذ کردند و در جهت تحکیم و توسعه منافع اسرائیل کوشیدند و شرکت‌های آمریکایی و اروپایی نیز، نمایندگان تجاری‌شان را از میان یهودیان و بهائیان انتخاب می‌کردند. در خردادماه ۱۳۴۶ به‌مناسبت حمله غافل‌گیرانه اسرائیل به کشورهای مصر، سوریه و اردن، امام خمینیرحمه‌الله که در تبعید عراق به سر می‌برد، با صدور اعلامیه‌ای، هجوم اسرائیل را محکوم کرد و هرگونه رابطهٔ سیاسی، نظامی و اقتصادی با آن کشور را حرام دانست و مسلمانان را از خرید و فروش اجناس اسرائیلی برحذر داشت. مراجع شیعه عراق و ایران، آیات عظام: حکیم، عبدالله شیرازی، میلانی، مرعشی نجفی، گلپایگانی، شریعتمداری، بهبهانیرحمه‌الله و نیز فضلا و طلاب حوزه‌های علمیه قم، با صدور اعلامیه‌هایی، تجاوز اسرائیل را محکوم و همدردی خود را با ملت‌ها و دولت‌های عرب درگیر در جنگ اعلام داشتند و از مردم مسلمان ایران، خواستار کمک به برادران مسلمان عرب شدند و شماره حساب‌های نیز، به‌منظور جمع‌آوری کمک‌های نقدی مردم اعلام کردند.

یک‌سال و چندماه پس از آن، در مصاحبه‌ای که امام

در مهر ۱۳۴۷ با نماینده سازمان فلسطینی الفتح در نجف انجام داد و در روزنامه النور به چاپ رسید، بر ضد صهیونیست‌های اشغالگر، فتوای جهاد صادر کرد.

پس از جنگ اعراب و اسرائیل در سال ۱۳۴۶، بار دیگر موجی از احساسات ضدصهیونیستی و ضداسرائیلی در میان حوزه‌های علمیه شیعه پدید آمد و روحانیون آگاه و انقلابی، با نگارش سلسله مقالات و کتاب‌هایی به افشای جنایات اسرائیل و خطر روزافزون صهیونیسم برای جهان اسلام پرداختند و از غفلت و بیخبری جوامع اسلامی به‌ویژه وابستگی سران دولت‌های اسلامی و عربی به قدرتهای شرق و غرب و سکوت و بی‌تفاوتی و بعضاً همدستی مجامع جهانی و به‌خصوص سازمان ملل در برابر جنایات اسرائیل، به‌شدت انتقاد نمودند.

دو سال بعد که رژیم اسرائیل مسجدالاقصی را به آتش کشید، با واکنش شدید امام خمینی و آیات عظام: حکیم، مرعشی نجفی، گلپایگانی، امام موسی صدررحمه‌الله و مجامع مذهبی شیعه ایران و عراق مواجه شد. در مصاحبه‌ای هم که امام در اول آبان ۱۳۴۸ با روزنامه الجمهوریه عراق انجام داد، ضمن بی‌حاصل خواندن کنفرانس سران کشورهای اسلامی که در شهر ریاط مراکش برگزار شد، آن را در راستای کمک و حمایت از اقدامات اسرائیل ارزیابی نمود.

استاد مطهریرحمه‌الله در سخنرانی مشهوری که در اسفند ۱۳۴۸ ایراد کرد، اهمیت موضوع فلسطین را برای همه مسلمانان جهان خاطرنشان ساخت و بر وجوب کمک به فلسطینی‌ها و لزوم جدی به موضوع فلسطین در عزاداری‌های شیعیان در روزهای تاسوعا و عاشورا تأکید نمود.

در سال ۱۳۵۲ ش که چهارمین جنگ اعراب و اسرائیل روی داد، مراجع شیعه ایران و عراق، همدردی خود را با دولت‌ها و ملت‌های عرب درگیر جنگ اعلام داشتند و خواستار هرگونه کمک به آنان شدند. امام خمینیرحمه‌الله با صدور پیامی به دول و ملل اسلامی، آنها را به جهاد همه‌جانبه و به‌دور از اختلافات، علیه اسرائیل فرا خواندند و آنها را از فروش نفت به اسرائیل برحذر داشتند. سایر مراجع و علمای ایران، عراق و لبنان، آیات عظام: گلپایگانی، شریعتمداری، خویی، شاهرودی، روحانی، شیرازی، حمامی، آل‌راضی، کلباسی، حسنی بغدادی و امام موسی صدررحمه‌الله با صدور اعلامیه‌هایی حمایت خود را از برادران رزمنده مسلمان علیه اسرائیل اعلام کردند و از عموم مسلمانان خواستند تا از هرگونه کمک به آنها دریغ نوزرزد.

پس از جنگ سوم اعراب و اسرائیل در سال ۱۳۴۶، امام موسی صدر، رهبر شیعیان لبنان، موضوع فلسطین را

فریضه‌ای دینی و انسانی برشمرد و تجاوزهای نظامی مکرر اسرائیل به جنوب لبنان را قویاً محکوم کرد و از مقاومت فلسطینی حمایت نمود و هرگونه همکاری و همیاری با اسرائیل را حرام دانست و به مقاومت در برابر اشغال‌گری اسرائیل تأکید کرد و سازمان نظامی «جنبش امل» را بدان منظور تأسیس نمود.

با نخستین حرکت‌های سیاسی مردمی که در سال ۱۳۵۶ ش علیه رژیم پهلوی آغاز شد، بیش از همه، دولت اسرائیل نگران شد و در تابستان سال بعد، سفیر وقت اسرائیل در ایران سقوط رژیم پهلوی را حتمی و قریب‌الوقوع دانست. در شهریورماه ۱۳۵۷ امام موسی صدر، رهبر شیعیان لبنان و از برجسته‌ترین رجال سیاسی خاورمیانه که پشتوانه محکمی برای مقاومت فلسطینی به‌شمار می‌رفت، در سفر به لیبی به‌نحو مشکوکی مفقود شد.

باگسترش اعتراضات و تظاهرات مردمی علیه رژیم شاه‌که سرانجام به سقوط رژیم سلطنتی و پیروزی انقلاب اسلامی انجامید، موشه‌دایان، وزیر اسبق جنگ اسرائیل اعلام کرد: انقلاب اسلامی ایران زلزله بزرگی در خاورمیانه خواهد بود.

- پی‌نوشت**

۱. مطالب این مصاحبه عمدتاً برگرفته از این دو منبع به‌قلم نگارنده

است: مروری بر مواضع ضداستعماری و ضدصهیونیستی روحانیت شیعه در دوره معاصر، تهران، امیرکبیر، ۱۳۴۲؛ گزیده ادبیات مقاومت علمای شیعه در پنج قرن اخیر، تهران، مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران، ۱۴۰۱.
۲. اسامی این علما که اعضای بالغ بر ۲۶ مورد بوده، از این قرار است: ضیاءالدین نوری، علام‌الدین، عبدالله موسوی شوشتری، حسین‌بن نقی(مؤیدالعلماء)، علی طهرانی، ابوالقاسم توسیرکسانی، اسماعیل محلاتی، احمدبن محمدنقی حسینی طالقانی، ابوتراب شهیدی، کاظم حسینی طباطبایی، سیدمهدی طباطبایی، هادی‌بن فضل‌الله، شریعتمدار، شریعتمدار، احمد کرمانشاهی، محمدبن اباذر طالقانی، عبداللطیف همدانی، عبدالغفور موسوی، محمدحسن طالقانی، اسدالله‌بن محمداسماعیل حسینی، محمد حسینی نجفی، محمدبن محمدحسن قمی، روح‌الله، علی‌الاحیجی حائری.

۳. این اعلامیه مهم، نخستین واکنش ضد صهیونیستی علمای شیعه است که بیست و شش سال قبل از تشکیل دولت اسرائیل صادر شده و- تا آنجا که نگارنده اطلاع دارد - برای اولین بار در این کتاب به چاپ رسیده است: گزیده ادبیات مقاومت علمای شیعه در پنج قرن اخیر (ج ۱)، تهران، ص ۴۵۵ - ۲۵۷؛ به نقل از: [روزنامه] گلشن، ص ۷، شماره ۱۹، مورخ ۳۰ محرم ۱۳۴۴ (۲۰ شهریور ۱۳۴۳)، ص ۱ و ۲.

۴. شرکت این دو نفر از ایران جای پرشی و تأمل جدی دارد؛ زیراکه اولی از رجال برجسته ازلی و از مشاوران رضاشاه به‌شمار می‌رفت و دیگری از چهره‌های وابسته به انگلیس و مدافع قرارداد ۱۹۱۹ و نیز عامل اصلی کودتای سوم اسفند ۱۲۹۹ بود که پس از خروج از کشور و سال‌ها اقامت در فلسطین (چنان که مشهور است)، به خرید زمین‌های فلسطینی‌ها و فروش آن به یهودیان مهاجر (چنان که مشهور است) اشتغال داشت.

۵. خاطرات شیخ مصطفی رهنما، به‌کوش مسعود کرمان، تهران، سوره مهر، چاپ دوم: ۱۳۷۸، ص ۵۶ و ۵۷.

۶. رسول جعفریان، جریان‌ها و سازمان‌های مذهبی - سیاسی در ایران (از روی کارآمدن محمدرضا شاه تا پیروزی انقلاب اسلامی)، تهران، خانه کتاب، چاپ نهم، ۱۳۷۸، ص ۷۷۳.